

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: สภาพการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของ ของเชื้อไวรัส COVID-19

Educational Inequality: Online Learning Contexts during the COVID-19 Pandemic

อรรณพ เยื้องไธสง ศุภวงศ์ โหมวานิช รัชนก อึ้งเง็ง และอุบลวรรณ หงษ์วิทยากร

Annop Yiengthaisong, Supawong Homwanit, Ratchanok Uicheng

and Ubonwan Hongwityakorn

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Education, Chulalongkorn University

E-mail: Annop.ra.mu@gmail.com

Date Received: 27 November 2021 Date Revised: 14 February 2022

Date Accepted: 02 March 2022 Date Accepted online: 27 June 2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับผลกระทบในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 และแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของครูผู้สอน โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากครูผู้สอนระดับก่อนวัยเรียนและประถมศึกษา จำนวน 13 คน จากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนคร เทศบาลตำบล และนอกเขตเทศบาล ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงลึกจากบทสัมภาษณ์และนำเสนอในรูปของพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษายังคงมีความสำคัญต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการแพร่ระบาดที่รูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อทั้งครูผู้สอนด้านทักษะและความสามารถ สำหรับผู้เรียนผลกระทบที่ได้รับมีความสัมพันธ์ไปกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจจากการที่ไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสำหรับการเรียนรู้ได้และเป็นสภาพปัญหาเรื้อรังที่ประเทศไทยยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะมีความพยายามมาอย่างยาวนานในการลดความเหลื่อมล้ำในประเด็นดังกล่าว การก้าวข้ามสภาพปัญหาดังกล่าวในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งของครูผู้สอนจึงแสวงหาทางแก้ปัญหาในระยะสั้นตามบริบทของชีวิตจำกัดที่มี เช่น การจัดทำใบงานและเอกสารการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือการบันทึกวิดีโอ

สำหรับการเรียนย้อนหลัง เป็นต้น หากแต่ในระยะยาวเป็นโจทย์หนึ่งที่ประเทศต้องก้าวข้ามอย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุที่ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและความยากจนคือ เป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ทุกประเทศจะต้องก้าวข้ามให้ได้ภายในปี 2030

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ การเรียนออนไลน์ ประถมศึกษา โควิด 2019 การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

Possible online learning management issues during the Novel Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic were explored, with instructor solutions for them. Qualitative research was done with data gathered by in-depth interview. Samples were 13 preschool and primary school teachers in different municipalities and subdistricts. Data was analyzed by varied techniques and analytically described.

Results were that educational media and technologies continue to play significant roles in the educational system of Thailand. Especially during the pandemic, online teaching models were an essential part of distance learning, affecting teachers in-charge in terms of a lack of information technology (IT) skills and capabilities. For learners, effects were relevant to economic disparities, since for most, effective learning equipment remains inaccessible. Despite efforts to reduce financial gaps among Thai students, economic inequality is still an unresolved chronic issue. To resolve the aforementioned problems with limited school budget resources, instructors have invented short-term solutions, such as creating self-study worksheets and materials as well as instructional videos available to students for study and review after classes. Nevertheless, these solutions may not be effective in the long run. Thailand must urgently tackle inequality before 2030 to meet sustainable development standards.

Keywords: Inequality, Online learning, Primary school, COVID-19, Sustainable development.

บทนำ

การสร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (SDGs4) ถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายหนึ่งสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่นานาประเทศล้วนต้องก้าวข้ามภายในปี 2030 ซึ่งในปัจจุบัน นับได้ว่าประเทศไทยได้ดำเนินการเพื่อปรับปรุงคุณภาพทางด้านสิทธิและโอกาสเข้าถึงระบบการศึกษามาแล้วกว่าครึ่งทศวรรษ กอปรกับระยะเวลาที่ประเทศไทยได้ดำเนินการนับตั้งแต่

การประกาศเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) ในปี 2000 ย่อมหมายถึง ประเทศไทยได้ขับเคลื่อนในประเด็นดังกล่าวมาอย่างยาวนานไม่น้อยกว่า 2 ทศวรรษ เพื่อการบรรลุซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไทยได้ให้สัตยาบันกับนานาประเทศ สำหรับการขับเคลื่อนด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและความเท่าเทียมนั้น ประเทศไทยได้กำหนดให้มีการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนทุกกลุ่มตามหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน พร้อมทั้งเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาวาดด้วยสิทธิเด็ก เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 โดยข้อที่ 26 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (United Nations, 1948) กำหนดว่า “Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.” กอปรกับรัฐบาลยังได้มีการออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการรับนักเรียนเข้าศึกษาในสถานศึกษาเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาและเปิดกว้างให้ทุกคนเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่ ตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 (อรรพวง นิมิตกุล, 2552; อัญชลี ศรีชมภู และ เปรมใจ วังศิริไพศาล, 2563)

อย่างไรก็ดี แม้การขับเคลื่อนของประเทศไทยจะเป็นที่ยอมรับของเวทีระดับโลกต่อนโยบายของไทยที่ตั้งเป้าไว้ หากแต่การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของประชาชนในประเทศยังคงมีขีดจำกัดอยู่ภายใต้ปัจจัยต่าง ๆ อาทิ สัญชาติ และเศรษฐกิจ ดังกรณีผลการศึกษาของดำรงค์ ตุ่มทอง และคณะ (2557) ที่ระบุว่า แม้ประเทศไทยจะมีนโยบายทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นโยบายการเรียนฟรี 15 ปี หากแต่ปริมาณเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในประเทศก็ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยด้านนโยบายที่เด็กบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษาได้ และปัจจัยด้านความยากจนและการด้อยโอกาสที่มีผลอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจของผู้ปกครองของเด็ก ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวยังสามารถพบได้จากผลการศึกษาในมิติความเหลื่อมล้ำ ความเสมอภาค และการวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับการศึกษาของเด็กด้อยโอกาสในประเทศไทยที่กล่าวในลักษณะเดียวกัน อาทิ ผลการศึกษาของวชิราพร สุวรรณศรล และคณะ (2556) ปกรณ์กิตต์ ม่วงประสิทธิ์ และศิริณา จิตต์จรัส (2560) ชญานิน จันทรวิจิตร และพินิจ ลาภานานนท์ (2561) วาสนา จักรแก้ว และคณะ (2563) และทินลัคน์ บัวทอง และคณะ (2563) จนอาจกล่าวได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยยังคงปรากฏอยู่ เช่นเดียวกับความเสมอภาคทางการศึกษาก็ยังคงเป็นประเด็นที่ประเทศยังไม่สามารถบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ (เปรี๊ญ กิจรัตน์ภร, 2555)

ทั้งนี้ สำหรับช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ความท้าทายของประเทศต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้เด่นชัดขึ้นอีกครั้ง เมื่อรูปแบบการเรียนการสอนที่ต้องเน้นแบบออนไลน์ (Online learning) แต่การเข้าถึงเทคโนโลยีที่เป็นสื่อกลางในการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียนยังมีอยู่อย่างจำกัด แม้ว่าที่ผ่านมาทุกรัฐบาลจะให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีการสอนอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้ทักษะดิจิทัล

เป็นจุดเน้นในนโยบายหลักสูตรและกรอบการพัฒนาครูในทุกระดับการศึกษา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น (ปริญา ศรีสติลป, 2532) นับเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 3 ทศวรรษ จากแนวคิดและนโยบายดังกล่าว ที่กลายมาเป็นภาพย่ำที่มีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เป็นแรงกระทำทำให้ภาพของภาคปฏิบัติจริงเด่นชัดมากขึ้น ดังที่ณรรญา ตัญจพัฒนกุล (2563) กล่าวว่า “วิกฤตโรคระบาด คือ การซ้ำเติมวิกฤตเดิมให้รุนแรงและเรื้อรังยิ่งขึ้น” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อระบบการจัดการเรียนการสอนทั้งหมดต้องอาศัยรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นสื่อหลักในการจัดการเรียนรู้ เช่นเดียวกับดังกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศเวียดนาม และอินโดนีเซีย เป็นต้น (UNICEF, 2020; Duong Tam, 2021; Leli Efriana, 2021)

สำหรับบทความฉบับนี้จึงมุ่งเน้นที่จะชี้ให้เห็นถึงสภาพความเหลื่อมล้ำและสภาพการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เรียนระดับก่อนวัยเรียนและประถมศึกษาจากกรณีศึกษาที่ไม่เพียงแต่ขาดความสามารถในการเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา หากแต่รวมถึงทักษะอื่น ๆ สำหรับการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ตลอดจนเพื่อให้ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สะท้อนถึงความต้องการของครูผู้สอนต่อแนวทางหรือนโยบายของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการลดช่องว่างการเข้าถึงการศึกษาของผู้เรียนในทุกช่วงวัย และเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยเชิงลึกเพื่อศึกษาถึงสภาพความเหลื่อมล้ำที่มีความซับซ้อนตามบริบทของประเทศไทยต่อไปในอนาคต

บททวนวรรณกรรม

เทคโนโลยี: ความเสมอภาคหรือความเหลื่อมล้ำในการศึกษาไทย

เทคโนโลยีมีบทบาทที่สำคัญต่อการศึกษาไทยมาตั้งแต่ก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ดังจะเห็นได้จากนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการกำหนดให้ทักษะดิจิทัลเป็นจุดเน้นในนโยบาย หลักสูตรและกรอบการพัฒนาครูในทุกระดับการศึกษา หากมองย้อนกลับไปยังสมัยที่เทคโนโลยียังเป็นเรื่องใหม่สำหรับวงการการศึกษาไทย เทคโนโลยีได้รับการพิจารณาว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยขยายขอบเขตของแหล่งเรียนรู้ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และช่วยให้ผู้ที่มีความต้องการพิเศษ เช่น ผู้พิการ สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึง (ปริญา ศรีสติลป, 2532) เมื่อเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นตามยุคสมัย สื่อและอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนยิ่งมีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาความรู้ที่มีอยู่ในโลกอินเทอร์เน็ตได้ทั้งทางคอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต และโทรศัพท์มือถือ ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้สื่ออย่างวิดีโอ (Video) โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับมือถือ (Mobile Application) เกม (Game) รายการเสียงออนไลน์ (Podcast) หรือสื่อที่ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality) ในการนำเข้าสู่บทเรียนหรือบูรณาการเข้ากับเนื้อหาเพื่อเพิ่มความน่าสนใจได้อย่างสร้างสรรค์ นอกจากการจัดการเรียนการสอนแล้ว เทคโนโลยียังมีบทบาทที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในด้านของการบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยีกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการศึกษาไทยในการพัฒนา

ทุกภาคส่วนให้มีความพร้อมสำหรับการก้าวเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 ซึ่งเป็น “ยุคที่ขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ไปสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน” (พาสนา จุลรัตน์, 2561)

อย่างไรก็ตาม บทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการศึกษาในขณะนี้ถูกตั้งคำถามอย่างกว้างขวางว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างความเสมอภาคหรือตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เมื่อการแพร่ระบาดอย่างรุนแรงและห้วงเวลาที่ยาวนานของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ที่นำไปสู่การปิดสถานศึกษาและการเปลี่ยนไปเรียนทางไกลหรือเรียนออนไลน์ ได้สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนไทยจำนวนมากยังไม่มีความพร้อมสำหรับรูปแบบการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของความพร้อมด้านอุปกรณ์พื้นฐาน นักเรียนยังขาดสิ่งจำเป็นอย่างเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต มือถือ และทีวี ซึ่งเป็นผลมาจากการตกงานหรือการมีรายได้น้อยของครอบครัว (เขมรินทร์ รัตนอำพลย์, 2563) สอดคล้องกับในทัศนะของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา (2564) ที่กล่าวในประเด็นดังกล่าวว่า แม้ประชากรบางส่วนอาจมองว่าเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ได้อย่างตอบโจทย์ในยุคดิจิทัล สามารถเข้าถึงได้อย่างไร้ข้อจำกัด แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถเข้าถึงและปรับตัวกับการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ได้ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลและนักเรียนในครอบครัวรายได้ต่ำที่มีอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาอยู่เป็นทุนเดิม และนอกจากผลกระทบที่การเรียนออนไลน์มีต่อนักเรียนแล้ว คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา (2564) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าครูผู้สอนยังพบปัญหาในการขาดแคลนอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีเช่นกัน และต้องเผชิญกับความท้าทายในการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและน่าสนใจสำหรับนักเรียน ในขณะที่ผู้ปกครองก็ต้องแบกรับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นจากค่าอินเทอร์เน็ตและค่าอุปกรณ์การเรียน หากผู้ปกครองไม่สามารถรับมือกับรายจ่ายดังกล่าวได้เนื่องจากมีรายได้ลดลง นักเรียนย่อมไม่สามารถเข้าถึงการเรียนออนไลน์และโอกาสทางการศึกษาได้ ส่งผลให้นักเรียนมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาและปัญหาความเหลื่อมล้ำถูกซ้ำเติมมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ธรรมา ตัญญาพัฒน์กุล (2563) ได้กล่าวถึงสภาพความเหลื่อมล้ำในช่วงของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ไว้อย่างน่าสนใจว่า “ภาคการศึกษาเป็นภาคที่มีวิกฤตเรื้อรังอยู่ก่อนแล้วทั้งในประเทศไทยและในระดับโลก โดยมี “ความเหลื่อมล้ำ” เป็นปัญหาใจกลางที่สำคัญ “วิกฤตโรคระบาด” คือ การซ้ำเติมวิกฤตเดิมให้รุนแรงและเรื้อรังยิ่งขึ้น” สอดคล้องกับผลการศึกษาของ OECD ร่วมกับคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่ระบุว่า มีเด็กไทยเพียงร้อยละ 57.8 เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงคอมพิวเตอร์ และในบรรดาเด็กนักเรียนที่ยากจนที่สุด มีเพียงร้อยละ 57 เท่านั้นที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุของการเข้าถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพราะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือเพราะไม่สามารถชำระค่าบริการได้ก็ตาม (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563)

บทเรียนต่างประเทศกับการศึกษาในช่วงสถานการณ์ COVID-19

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 รายงานของ UNICEF (2020) ชี้ให้เห็นถึงสภาวะการหยุดชะงักทางการศึกษา (Education Disruption) ที่สามารถพบได้ทุกพื้นที่ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของเด็กก่อนวัยเรียนที่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาในระดับพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 จึงกลายเป็นแรงคุกคามอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ กรณีที่พบได้เด่นชัดเช่นเดียวกับประเทศไทย ในกรณีของประเทศไทยพบว่า ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 นักเรียนในเวียดนามกว่า 22 ล้านคนต้องเผชิญกับผลกระทบที่เกิดขึ้น (Duong Tam, 2021) โดยในจำนวนดังกล่าวเป็นเด็กก่อนวัยเรียนราว 4.4 ล้านคน ที่ต้องเผชิญกับการหยุดเรียนอย่างกะทันหัน ภายใต้อุปสรรคปัจจัยทางสังคมที่ประชาชนต้องเผชิญถูกสะท้อนออกมาด้วยความรู้สึกกังวลของผู้ปกครองในการรับภาระการดูแลเด็กที่รวมไปถึงการควบคุมระบบการศึกษาของบุตรที่ต้องอาศัยรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ในขณะที่พัฒนาการและสวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น อาหารและคุณภาพทางโภชนาการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่อาจไม่สามารถจัดได้อย่างเหมาะสมกับช่วงวัยอันมาจากขีดจำกัดทางรายได้และภาวะการจ้างงานในช่วงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (UNICEF, 2020) ในขณะเดียวกันผลการศึกษาของ UNICEF (2020) และ Duong Tam (2021) ยังได้ระบุถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อมีการปิดสถานศึกษาทั่วประเทศ และเน้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นหลัก ที่แม้ว่ารัฐบาลของประเทศเวียดนามจะส่งเสริมให้มีการจัดรูปแบบการสอนแบบออนไลน์สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนเช่นเดียวกับระดับอื่น ๆ หากแต่ปัญหาที่พบคือ การขาดแคลนอุปกรณ์และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต การมีทักษะด้านดิจิทัลจำกัดของผู้ปกครอง และความจริงที่ว่า ครูเด็กก่อนวัยเรียนยังไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้เป็นปัญหาในการใช้ในการสอนแบบออนไลน์ สิ่งนี้นำมาซึ่งภาระอันหนักขึ้นสำหรับครอบครัวของเด็กเล็กในช่วงเวลานี้ เป็นที่ประจักษ์ว่าเด็กกำลังตกอยู่ในความเสี่ยงเรื่องความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น การถูกปล่อยปละละเลย ความรู้สึกถูกทอดทิ้งจากการเรียน การสูญเสียการได้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนในวัยเรียนและเครือข่ายที่ช่วยส่งเสริมทำให้มีผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของเด็ก สิ่งทั้งหลายนี้ต้องถูกจัดการให้ดีขึ้นสำหรับเด็กเวียดนาม

กรณีศึกษาหนึ่งในประเทศอินโดนีเซีย จากผลการศึกษาของ Leli Efriana (2021) เรื่อง “Problems of Online Learning during Covid-19 Pandemic in EFL Classroom and the Solution” พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในกรณีของการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) สามารถพบปัญหาทั้งด้านของครูผู้สอน เช่น การขาดทักษะความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) และการเข้าถึงในการกำกับดูแลนักเรียนมีจำกัด โดยจากการศึกษาพบว่า แม้ว่าครูบางส่วนในประเทศจะมีความรู้ในการใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงาน หากแต่สำหรับการนำมาช่วยการสอนนั้นยังมีอย่างจำกัด หรือบางกรณีพบว่า ครูบางรายไม่สามารถใช้สื่อ (Application) ที่มีอยู่ต่าง ๆ มาประกอบการสอนหรือทำวีดิทัศน์สำหรับการสอนได้ ในขณะที่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับผู้เรียน

สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบได้ทั้งในประเทศเวียดนาม อินเดีย และกรณีของประเทศไทยคือ ความไม่พร้อมทางด้านอุปกรณ์สื่อสารหรือคอมพิวเตอร์ในการเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ นักเรียนต้องใช้อุปกรณ์เหล่านี้ของผู้ปกครอง ซึ่งบางครั้งก็ต้องสลับเวลากันใช้งาน (Leli Efriana, 2021) ในกรณีของประเทศไทยพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่เผชิญกับปัญหาเรื่องอินเทอร์เน็ต ก่อปรกับการขาดทักษะในการใช้และแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ในสถานการณ์ที่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้นได้กลายเป็นการสร้างช่องว่างในหมู่ผู้คน (Khanna & Prasad, 2020)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับก่อนวัยเรียนและประถมศึกษาที่ได้รับผลกระทบในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของครูผู้สอน

วิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) มีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากครูผู้ปฏิบัติการสอนในระดับก่อนวัยเรียนและประถมศึกษาจากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนคร 4 คน เทศบาลตำบล 3 คน และนอกเขตเทศบาลจำนวน 6 คน ดำเนินการสัมภาษณ์คนละ 15 – 20 นาที ระหว่างวันที่ 27 ตุลาคม - 17 พฤศจิกายน 2564 โดยผู้วิจัยได้ทำการประสานงานเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเข้าเก็บข้อมูลการวิจัย พร้อมทั้งอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้กับกลุ่มตัวอย่างรับทราบ

สำหรับคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างการศึกษาในครั้งนี้ มีเกณฑ์การพิจารณาคัดเข้า (Inclusion criteria) จาก (1) เป็นครูผู้ปฏิบัติการสอนในระดับก่อนวัยเรียนหรือประถมศึกษา (2) เป็นครูที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในการจัดการเรียนการสอน และ (3) เป็นผู้สะดวกที่จะให้ข้อมูลกับคณะผู้วิจัย สำหรับเกณฑ์การพิจารณาคัดออก (Exclusion criteria) ได้แก่ (1) เป็นครูผู้สอนในระดับอื่นที่มีใช้ระดับก่อนวัยเรียนและประถมศึกษา (2) เป็นครูที่ไม่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในการจัดการเรียนการสอน และ (3) เป็นผู้ไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูลกับคณะผู้วิจัย โดยการสัมภาษณ์จะสิ้นสุดทันทีเมื่อข้อมูลมีความอิ่มตัว (Data Saturation) หรือผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล

อนึ่งการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด และสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เชิงลึกจากบทสัมภาษณ์และนำเสนอในรูปของพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

ผลการวิจัย

สถานการณ์ทางการศึกษาในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ได้ส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่จำเป็นต้องเน้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นสำคัญ (Online learning) ครูผู้สอนจึงต้องปรับรูปแบบและวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทและขีดจำกัดที่เกิดขึ้นให้มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่กำหนด ในขณะที่รูปแบบดังกล่าวได้สร้างมิติความร่วมมือในกระบวนการจัดการเรียนการสอนผ่านบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 รูปแบบ คือ ผู้สอนที่จะต้องออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสามารถเข้าถึง แสวงหาช่องทางในการสร้างความเข้าใจและแสวงหาความรู้จากเนื้อหาวิชา ในขณะที่ผู้เรียนเองจะต้องมีทักษะของการเป็นผู้เรียนตามทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการแสวงหาความรู้อย่างชาญฉลาด ในขณะที่ผู้ปกครองที่ไม่เพียงมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น หากแต่รูปแบบการเรียนการสอนในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เป็นการใช้ช่วงเวลาที่เกิดขึ้นเพื่อการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว เนื่องด้วยผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนในการแนะนำและดูแลผู้เรียนในช่วงของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (1) ที่กล่าวว่า “ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนของครูมีหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านครู ที่ต้องมีการวางแผนการสอนใหม่ให้เข้ากับสถานการณ์ ด้านผู้ปกครองที่ต้องเสียเวลาส่วนตัว หรือสละเวลาทำงานเพื่อช่วยดูแลเด็ก ๆ ในการเรียน ด้านนักเรียนที่ต้องปรับตัวเป็นอย่างมากต่อการเรียนการสอนที่ไม่คุ้นชิน” (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2564) ในขณะที่ครูผู้สอนในโรงเรียนเขตเทศบาลนคร (1) ระบุว่า “ช่วงแรกจะเป็นปัญหาเรื่องรูปแบบการเรียนการสอนว่าจะมีวิธีการใดบ้าง จะ On-site, On-Air Online, On demand, On hand ช่วงแรกก็ทดลองครบทุกรูปแบบ แล้วถึงมาวิเคราะห์ดูว่า รูปแบบไหนเหมาะสมกับนักเรียนระดับประถม ภาค English Program มากที่สุด” (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2564) นอกจากนี้สำหรับในพื้นที่เขตเทศบาลนคร (2) ครูผู้สอนยังได้มีการระบุถึงสภาพปัญหาผู้เรียนจากรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ว่า “การเรียนแบบออนไลน์ทำให้ครูควบคุมการสอนและผู้เรียนได้ยากขึ้น” (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2564) ในขณะที่สภาพปัญหาที่พบได้จากครูผู้สอนในเขตเทศบาลนคร (4) ระบุว่า “การเรียนแบบออนไลน์ทำให้ผู้เรียนขาดสมาธิในการเรียนที่แตกต่างในระบบห้องเรียนอย่างชัดเจน ” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564)

สื่อและเทคโนโลยีกับผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน

สื่อและเทคโนโลยีนับเป็นอุปสรรคที่ถูกกล่าวถึงในกระบวนการจัดการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ซึ่งปัจจัยสำคัญประการแรกมาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชนที่ทำให้การเข้าถึงอุปกรณ์สารสนเทศ และระบบอินเทอร์เน็ตกลายเป็นความเหลื่อมล้ำหนึ่งทาง

การศึกษาของผู้เรียน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาดังกล่าวสามารถพบได้ทั้งผู้เรียนที่อยู่ในทั้งโรงเรียนในเขตเทศบาล นอกเขตเทศบาล ตลอดจนขนาดของสถานศึกษาที่มีขนาดใหญ่จนถึงขนาดเล็ก ดังบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (3) ที่พบว่า “ความไม่พร้อมของการเรียนออนไลน์คือ อุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตของนักเรียนยังไม่พร้อม” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) เช่นเดียวกับครูผู้สอนในโรงเรียนเขตเทศบาลตำบล (1) ที่พบว่า “นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาส่วนใหญ่มองยังไม่มียี่ห้อหรืออุปกรณ์ที่สามารถใช้ในการเรียนออนไลน์ ต้องอาศัยมือถือของผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองบางคนต้องไปทำงานจึงทำให้นักเรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) สอดคล้องกับกรณีของโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (1) ที่ครูผู้สอนมีการระบุสภาพปัญหาว่า “ปัจจัยที่สำคัญมากคือ ด้านอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศที่ไม่เพียงพอ สัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ไม่เสถียรพอต่อการจัดการเรียนการสอนได้อย่างราบรื่น จึงกล่าวได้ว่าสถานการณ์ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม” (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2564) กรณีครูผู้สอนโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (5) ระบุในทิศทางเดียวกันว่า “นักเรียนยังไม่มีอุปกรณ์สำหรับเรียนออนไลน์ สัญญาณโทรศัพท์ที่ไม่ดี ผู้ปกครองก็ไม่มีเงินเติมอินเทอร์เน็ต และการที่นักเรียนไม่มีคอมพิวเตอร์สำหรับเรียนออนไลน์ ต้องใช้โทรศัพท์ในการเรียน ทำให้มองตัวหนังสือได้ตัวเล็กและปวดตา” (สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2564) ประเด็นดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบต่อสุขภาพของผู้เรียนที่สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนโรงเรียนในเขตเทศบาล (3) ที่ระบุว่า “นักเรียนเกิดความเครียดสะสมจากการเรียนออนไลน์ และไม่เข้าใจเนื้อหาในบทเรียนเท่าที่ควร หรือบางคนอาจไม่เข้าเรียนเนื่องจากผู้ปกครองไม่มีเวลาในการเอาใจใส่ดูแลบุตรหลาน” (สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2564) เช่นเดียวกับกรณีของครูผู้สอนในเขตเทศบาลนคร (4) ที่ระบุว่า “นักเรียนขาดอุปกรณ์การเรียนที่เหมาะสมสำหรับการเรียนออนไลน์ การใช้ smart phone ในการเรียนออนไลน์มีขนาดที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากมีขนาดเล็กเกินไป” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564) และในกรณีของครูผู้สอนนอกเขตเทศบาล (6) ที่ระบุว่า “ผู้ปกครองตงงานหนัก ทำให้ขาดรายได้ จึงไม่สามารถเติมเน็ตให้นักเรียนเรียนออนไลน์ได้เลย ปัญหาที่สองคือ ไม่มีอุปกรณ์ที่เพียงพอต่อการเรียนออนไลน์ และบางครอบครัวมีบุตรหลานที่ต้องเรียนออนไลน์พร้อม ๆ กัน จึงไม่สามารถเรียนได้” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564)

อย่างไรก็ดี สำหรับแนวทางของครูผู้สอนในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันออกไป อาทิ การบันทึกวิดีโอการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทบทวนย้อนหลังเมื่อมีความพร้อม การประสานกับผู้ปกครองในการหาช่วงเวลาที่เหมาะสมในการสอนเพิ่มเติม และการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากออนไลน์ (Online learning) เป็นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Hands On Learning) เช่น การจัดทำเอกสารการเรียนรู้ ใบงาน และแบบฝึกหัด สำหรับผู้เรียนที่มีช่วงเวลาในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ตลอดจนการเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้เรียนและผู้ปกครองมีความคุ้นชินมาเป็นช่องทางในการจัดการเรียนการสอน ดังกรณีของครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาลตำบล (1) ที่ระบุแนวทางการแก้ปัญหาว่า “ครูได้ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในด้านการติดต่อนักเรียน และหาเวลาว่างนอกเหนือจากการทำงานของผู้ปกครองในการให้ความรู้กับนักเรียนในเนื้อหาบางวิชาที่นักเรียนต้องรู้ ส่วนปัญหาด้าน

การเข้าถึงสื่อก็เปลี่ยนเป็นการจัดทำแบบฝึกหัดและใบงานเพื่อไว้สำหรับการจัดการเรียนการสอนของนักเรียน” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) ในส่วนของครูผู้สอนโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (3) ระบุแนวทางการแก้ปัญหาว่า “ครูบันทึกวิดีโอการสอน การอ่าน ส่งเข้าทางไลน์ ทางเฟซบุ๊ก เพื่อให้เข้าไปศึกษาย้อนหลังได้” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) เช่นเดียวกับกรณีของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (2) ระบุแนวทางการแก้ปัญหาว่า “เนื่องจากการไม่สามารถทำเรียนการสอนแบบออนไลน์ ได้คุณครูจึงสอนแบบ On hand คือ การแจกแบบฝึกหัดให้เด็ก ๆ ไปทำที่บ้าน” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) สอดคล้องกับทิศทางการแก้ปัญหาในทัศนะของกรณีของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (1) ที่กล่าวว่า “จัดการเรียนการสอนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ให้การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบ 4 ON คือ Online, On hand, On demand, On-air ให้ปรับเข้ากับบริบทของโรงเรียน จะต้องวางแผนว่าหากนักเรียนไม่สามารถเรียนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งได้จะอย่างไรให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ โดยที่ไม่ปล่อยให้ความรู้หยุดยั้ง ครูผู้สอนก็ต้องวางแผนการสอนไว้หลากหลายรูปแบบเพื่อรองรับต่อความไม่พร้อมของนักเรียนแต่ละคน” (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2564)

สำหรับในกรณีของครูผู้สอนโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (6) มีการระบุว่า “เมื่อทางโรงเรียนได้พบเจอปัญหา จึงได้เปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนของนักเรียนใหม่จากที่คิดวางแผนไว้ว่าจะสอนแบบ Online ต้องเปลี่ยนเป็นสอนโดยใช้ใบงาน On hand แทน และทบทวนบทเรียนโดยครูผู้สอนอัดคลิปวิดีโอสั้นๆ ที่ไม่ต้องใช้ความเร็วเน็ตเยอะเกินไป ให้นักเรียนได้เปิดฟังเสียงเพื่อทบทวนบทเรียนต่อไป” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564) เช่นเดียวกับกรณีของครูผู้สอนในเขตเทศบาลนคร (1) ที่ระบุว่า “ออกแบบการสอนที่น่าสนใจ สร้างแรงจูงใจในการเรียนและการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ การทำให้นักเรียนตั้งใจขณะเรียน Online มากขึ้นนั้น ผู้สอนจำเป็นต้อง วิเคราะห์ ความต้องการของผู้เรียน เพื่อออกแบบเนื้อหาการเรียนรู้ ตลอดจนการหากิจกรรมการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาทางเทคนิคที่เหมาะสมใช้เทคนิคการสอนอย่างสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ดีของนักเรียน” (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2564) ในขณะที่สำหรับทัศนะของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (5) มีการระบุถึงแนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดย “ครูมีการปรับลดเนื้อหาที่ไม่จำเป็น เพื่อลดความเครียดของนักเรียน และจัดการเรียนการสอนที่มีกิจกรรมที่หลากหลายมีเทคนิคที่น่าสนใจ สนุกสนาน ในขณะเดียวกันก็จัดทำใบงานและใบความรู้ให้นักเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์ที่สามารถเข้าเรียน Online ได้ พร้อมทั้งคอยติดตามในการทำใบงานของนักเรียน” (สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2564) สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนในเขตเทศบาลตำบล (3) ที่ระบุว่า “เน้นจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนไม่เครียดมีกิจกรรมให้ปฏิบัติระหว่างเรียน เพื่อให้นักเรียนได้พักสายตาและไม่ได้จ้องหน้าจอโทรศัพท์ตลอดเวลา” (สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2564) เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

สำหรับข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีของผู้สอนและผู้เรียนที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอนทุกรายทั้งโรงเรียนในเขตเทศบาล นอกเขตเทศบาล

ตลอดจนโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษจนถึงขนาดเล็กล้วนมีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ยืมเรียน แท็บเล็ต ระบบสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพ ตลอดจนการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนและการสนับสนุนปัจจัยด้านโภชนาการที่มีผลต่อการพัฒนาการของผู้เรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับก่อนวัยเรียนและระดับประถมศึกษา ดังกรณีบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนในโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (6) ที่ระบุว่า “สิ่งที่อยากให้เข้ามาช่วยเหลือคือ อุปกรณ์ในการเรียนของนักเรียนทั่วประเทศ และให้อินเทอร์เน็ตฟรีที่เหมาะสมกับความเร็วที่นักเรียนสามารถใช้เรียนรู้ได้ เชื่อว่าทางหน่วยงานคงปิดกั้นสื่อที่ไม่เหมาะสม และเกมส์ต่าง ๆ ได้ ควรมอบอาหารให้ทุกมื้อ เครื่องบริโภคที่ใช้ได้จริงในครัวเรือนอย่างเหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในบ้าน ถ้าท้องไม่อิ่มจะมีแรงเรียนได้อย่างไร ” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564) เปรียบเทียบกับครูผู้สอนโรงเรียนในเขตเทศบาลนคร (4) ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษระบุว่า “อยากให้ สพฐ. (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) มีอุปกรณ์ที่เหมาะสมต่อการเรียน Online ให้นักเรียนยืมเรียน เช่น แท็บเล็ต และจัดเวลาเรียนที่เหมาะสมให้แก่เด็กเรียน ไม่ควรให้นักเรียนอยู่หน้าจออุปกรณ์ต่าง ๆ มากเกินไป ” (สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2564) ในขณะที่ครูผู้สอนในเขตเทศบาลตำบล (1) ที่ระบุแนวทางการแก้ปัญหาว่า “อยากให้จัดสรรอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนรู้ที่ไม่กระทบต่อผู้ปกครองให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ” (สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2564) และครูผู้สอนโรงเรียนนอกเขตเทศบาล (1) ที่กล่าวว่า “ควรจัดสรรอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศให้เพียงพอ ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย ฟรี มีความแรงพอที่จะสามารถเข้าเรียนได้ และกระจายได้อย่างทั่วถึง จัดสรรงบประมาณในการช่วยส่งเสริมให้สถานศึกษาทุกแห่งมีอินเทอร์เน็ตที่เร็วและแรงพอต่อการจัดการเรียนการสอน ” (สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2564) ในขณะที่ครูผู้สอนในเขตเทศบาลตำบล (3) ได้ระบุว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนออนไลน์ให้กับนักเรียน ปรับลดเนื้อหาในหลักสูตร เพื่อตัดเนื้อหาในส่วนที่ไม่จำเป็นออกไป ปรับลดภาระงานที่ไม่จำเป็นของครู เพื่อให้มีเวลามากขึ้นในการออกแบบวิธีการสอนใหม่ ๆ ” (สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2564)

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษายังส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง แม้ที่ผ่านมาจะมีนโยบายของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องในการที่จะยกระดับทักษะการเรียนการสอนที่เน้นสื่อและเทคโนโลยี อันเป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มการพัฒนาทางการศึกษาของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 หากแต่ในภาคปฏิบัติแล้วนโยบายดังกล่าวไม่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างเต็มระบบเสมอภาค และเท่าเทียม จนกลายเป็นสภาพความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสภาพการณ์ดังกล่าวคือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงอุปกรณ์ทางเทคโนโลยี สภาพดังกล่าวมีความชัดเจน และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเมื่อสังคมทั่วโลกต้องเผชิญกับสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 จนอาจกล่าวได้ว่าสภาพของความสำเร็จต่ออุปกรณ์การเรียนรู้ทาง

เทคโนโลยีในช่วงการเรียนการสอนออนไลน์ยังคงสภาพที่มีอาจก้าวข้ามไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นก็ยังคงเป็นปัจจัยด้านความพร้อมของผู้ปกครองในการเข้าถึงเทคโนโลยีที่มีต้นทุนสูงสำหรับการสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลาน ดังผลการศึกษาที่พบได้จากกรณีศึกษาทั้ง 13 กรณี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเขมนรินทร์ รัตนอำมพวัลย์ (2563) และคณะกรรมการปฏิรูปประเทศ ด้านการศึกษา (2564) ที่ระบุถึงสภาพปัญหาดังกล่าวว่าการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นสำคัญ ได้สะท้อนถึงความไม่พร้อมของผู้เรียนและผู้ปกครองจากสภาพการขาดแคลนและไม่สามารถเข้าถึงสื่อและเทคโนโลยีในการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงผู้เรียนในพื้นที่ห่างไกลและผู้เรียนในครอบครัวที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้เป็นทุนเดิม อนึ่งความท้าทายสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 อีกประการหนึ่งคือ ความเสี่ยงของผู้เรียนที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาและปัญหาความเหลื่อมล้ำถูกซ้ำเติมมากยิ่งขึ้นจากบริบทแวดล้อมอื่นที่เกิดขึ้นในช่วงการแพร่ระบาดดังกล่าวอีกจำนวนมาก (Barrot et al., 2021) นอกจากนี้ณรรญา ตัญญพัฒน์กุล (2563) ได้ให้ข้อสังเกตว่าภาคการศึกษาเป็นภาคที่มีวิกฤตเรื้อรังอยู่ก่อนแล้วทั้งในประเทศไทยและในระดับโลก โดยมี “ความเหลื่อมล้ำ” เป็นปัญหาใจกลางที่สำคัญ วิกฤตโรคระบาดที่เกิดขึ้นจึงได้กลายเป็นภัยซ้ำเติมวิกฤตเดิมให้มีความรุนแรงและเรื้อรังมากยิ่งขึ้น

นอกจากที่สถานการณ์ของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 จะได้นำพาให้เห็นถึงภาพความไม่พร้อมในมิติผู้เรียนเป็นสำคัญแล้ว หากแต่ในมิติหนึ่งก็ได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคของครูผู้สอนที่ยังคงดำรงอยู่ร่วมกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผู้เรียนกล่าวคือ ประสิทธิภาพของระบบอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์การสอนของครูผู้สอน กอปรกับทักษะและความชำนาญของครูผู้สอนที่ยังคงมีขีดจำกัดต่อรูปแบบการเรียนการสอนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต (ธรรมรัตน์ แซ่ตัน และคณะ, 2564) ดังกรณีที่พบได้จากผลการศึกษาของกรณีศึกษาข้างต้น สอดคล้องไปกับผลการศึกษาของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา (2564) ที่มีการระบุว่าครูผู้สอนเองยังพบปัญหาในการขาดแคลนอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีเช่นกันและต้องเผชิญกับความท้าทายในการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและน่าสนใจสำหรับนักเรียน

จากสภาพปัญหาข้างต้น แนวทางการแก้ปัญหาจากทัศนะของข้าราชการครูในพื้นที่ศึกษาจึงคงให้ความสำคัญกับระบบการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น ซึ่งครอบคลุมทั้งในมิติของผู้เรียน เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตที่ฟรีและมีคุณภาพสำหรับผู้เรียน หรือค่าใช้จ่ายอันเกี่ยวเนื่องจากการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพ อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ เช่น คอมพิวเตอร์ยืมเรียน แท็บเล็ต เป็นต้น ในขณะที่มิติของครูผู้สอนมีการกล่าวถึงข้อเสนอในการปรับลดภาระงานที่ไม่จำเป็นของครู เพื่อให้มีเวลามากขึ้นในการออกแบบวิธีการสอนใหม่ ๆ ทั้งนี้ ในประเด็นดังกล่าวยังเชื่อมโยงไปกับสถานการณ์ที่ครูผู้สอนต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่อื่น ๆ ในปัจจุบันที่อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาวิชาชีพและการออกแบบการเรียนการสอน เช่น การประเมินผลงาน และการประเมินสถานศึกษา ตลอดจนขาดกระบวนการส่งเสริมทักษะของครูผู้สอนต่อการใช้และการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนที่อาจส่งผลต่อการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม พัฒนาเนื้อหาให้มีความเหมาะสมกับช่วงสถานการณ์ และการฝึกทักษะการสอบแบบออนไลน์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดอย่างที่เป็นและคุ้มค่ากับการลงทุน เนื่องจากผลการศึกษาในครั้งนี้และผลการวิจัยในหลายกรณีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ชี้ให้เห็นว่าในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นครูส่วนหนึ่งยังขาดทักษะ และความเชี่ยวชาญในการประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอน (คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา, 2564; UNICEF, 2020; Leli Efriana, 2021)

อย่างไรก็ดี จากผลการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาและการปรับตัวของครูผู้สอนทั้งในพื้นที่เขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลทั้ง 13 รายข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วิธีการแก้ปัญหาของผู้สอนต่อความไม่พร้อมทางเทคโนโลยีและอุปกรณ์ของผู้เรียนย่อมมีความแตกต่างกันออกไปทั้งทางด้านระดับช่วงชั้นการศึกษาที่แตกต่าง กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่แตกต่าง และบริบทของชุมชนที่แตกต่างกันออกไป เช่น กรณีผลการศึกษาของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศในเขตเทศบาลนคร (1) เลือกรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบออนไลน์ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กับการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติผ่านแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ย้อนหลังได้อันเป็นการลดผลกระทบและขีดจำกัดของผู้เรียนที่เกิดจากการมีอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ หรือเมื่อต้องแบ่งการใช้งานอุปกรณ์ของผู้ปกครองในครอบครัวที่มีผู้เรียนมากกว่า 1 ราย ทำให้ผู้เรียนมีช่วงเวลาในการใช้อุปกรณ์ไม่ตรงตามการกำหนดเวลาที่ผู้สอนกำหนดไว้ ตลอดจนระบบอินเทอร์เน็ตที่ไม่มีคุณภาพที่ทำให้รูปแบบออนไลน์ไม่สามารถเป็นเครื่องมือเพียงส่วนเดียวในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพได้ภายใต้ขีดจำกัด จึงต้องอาศัยรูปแบบการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติมาช่วยในการเสริมการเรียนรู้และป้องกันการหลุดออกจากระบบการศึกษาของผู้เรียน ในขณะที่บทเรียนจากการศึกษาในโรงเรียนนอกเขตเทศบาลส่วนใหญ่พบว่า ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนของผู้เรียน ครูผู้สอนได้ออกแบบการเรียนรู้เป็นลักษณะการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติที่เน้นการทำแบบฝึกหัดพร้อมไปกับเอกสารการเรียนรู้เพิ่มเติม เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน จึงนับเป็นอุปสรรคอย่างมากสำหรับรูปแบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ โดยในการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติครูผู้สอนได้ออกแบบการติดตามผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อศึกษาพัฒนาการและความเข้าใจของผู้เรียนมาประกอบการจัดทำแบบฝึกหัดและเอกสารการสอนตลอดช่วงระยะเวลาของการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้ยังสะท้อนความสัมพันธ์ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติคือ เป้าหมายที่ 1 การยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ (SDG 1) เป้าหมายที่ 4 การสร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (SDG 4) และเป้าหมายที่ 9 การสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ส่งเสริมนวัตกรรม (SDG 9) เพราะหากเป้าหมายของประเทศและการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) คือ การลดภาวะความยากจนของประชาชน มาตรการหรือแนวทางสำคัญประการหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาของคนยากจนด้วยการจัดการปัญหาที่ต้นเหตุคือ การพัฒนาคนยากจนด้วยการศึกษา เพราะระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความยากจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) ประเด็นสำคัญที่ควรแก่การพิจารณาเป็นกำแพงขนาดใหญ่ที่ทำให้ว่าทกรรม “การพัฒนาคนยากจนด้วยการศึกษา” ยังคงไม่สามารถก้าวข้ามได้คือ เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนเหล่านั้น กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิด “ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา” นโยบายหรือแนวปฏิบัติใดที่จะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ สามารถก้าวข้าม “กีดกันความยากจน” ที่เป็นอยู่ด้วยการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ระบุว่า ความยากจนยังถือเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ที่ทำให้ขาดความสามารถในการเข้าถึงบริการการศึกษาและสถานศึกษาที่รัฐจัดให้ และภาพย่ำของปัญหาการจัดการ เรียนการสอนในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ภาพช่องว่างของความเหลื่อมล้ำ มีความชัดเจนและบทเรียนสำคัญที่มีอาจปฏิเสธความเชื่อมโยงของทั้งสองสิ่งนี้ไปด้วยกัน

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและความยากจนที่เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

ผลการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในครั้งนี้ได้มีการ สะท้อนถึงข้อเสนอแนะจากครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในบริบทที่แตกต่างกัน หากแต่ปัจจัยที่ขอสนับสนุนจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องมีลักษณะที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ การขอสนับสนุนอุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับยืมเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต และระบบสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ฟรีและมีคุณภาพสำหรับการเรียนรู้ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเป็นส่วนช่วยสร้าง ความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาสำหรับผู้เรียนในทุกกลุ่มและทุกระดับการศึกษา จึงนับเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับ หน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางสำหรับวางนโยบายเพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียมในการเข้าถึงระบบ

ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างไรก็ตามก็ตีสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าวอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของช่องว่างหรือสภาพความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นทั้งหมดในระบบการศึกษาของประเทศ การนำข้อมูลไปใช้เพื่อการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้นั้น จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมในแต่ละประเด็นที่มีความซับซ้อน ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ และในแต่ละระดับทางการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นที่มีข้อจำกัดด้านระดับการศึกษาที่ได้รับผลกระทบในการจัดการเรียนรู้ช่วงสถานการณ์ COVID-19 กอปรกับขนาดของกลุ่มประชากรที่อาจไม่ครอบคลุมกับรูปแบบการศึกษาในแต่ละประเภทและแต่ละภูมิภาคของประเทศ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรมีการดำเนินการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบตามฐานข้อมูลทางการศึกษาของประเทศและครอบคลุมทุกระดับทางการศึกษา อาทิ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาโดยมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาครอบคลุมในทุกภูมิภาค สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความครอบคลุมและเป็นฐานข้อมูลระยะยาวสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ในการกำหนดนโยบายและทิศทางการขับเคลื่อนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของประเทศต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง/References

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563). *การเตรียมความพร้อมสำหรับการศึกษาในยุค COVID-19* ยังจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นความเหลื่อมล้ำและทรัพยากรของผู้เรียน. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://www.eef.or.th/378-2/>.
- เขมรินทร์ รัตนอำพลย์. (2563). *ความเหลื่อมล้ำด้านการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://www.dct.or.th/news/detail/72>.
- คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา. (2564). *ถอดสูตรเรียนออนไลน์พิชโควิด-19! ผลวิจัยชี้เด็กหลักแสนคนขาดเครื่องมือการเรียน คณะกรรมการปฏิรูปฯ การศึกษา เสนอเร่งคืนโรงเรียนให้เด็กคือภารกิจแรก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://www.thaiedreform2022.org/inspiration/ถอดสูตรเรียนออนไลน์พิช/>.
- ชญาณิน จันทรวิจิตร และ พินิจ ลาภธนานนท์. (2561). บทบาททางการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สอด. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 132-144.
- ณรงญา ตัญญพัฒน์กุล. (2563). *ยิ่งโรงเรียนปิด โลกยิ่งเหลื่อมล้ำ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2564 จาก <https://www.the101.world/school-closure-and-child-poverty/>.

- ดำรงค์ ตุ่มทอง, พชรินทร์ สิริสุนทร, รัตนะ บัวสนธ์ และทวีศักดิ์ ศิริพรไพบูลย์. (2557). ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา: สถานการณ์ความไม่เสมอภาคในสังคมไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 123-141.
- ทินลัคน์ บัวทอง, สังวรณ จักรระโทก และ นลินี ณ นคร. (2563). การประเมินผลกระทบของความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรทางการศึกษาต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประถมศึกษาตอนต้นในจังหวัดตาก. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 15(1), 168-184.
- ธรรมรัตน์ แซ่ตัน, โกโคย เสาบุญ, โสภณ จันทร์ทิพย์, ธงชัย สุธีร์ศักดิ์ และวัชรวิทย์ ลิ้มสกุล. (2564). ความพร้อมต่อการเรียนการสอนแบบออนไลน์ของนักศึกษาภายใต้สถานการณ์การระบาดไวรัส COVID-19 : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 3(1), 23-37.
- ปกรณกิตติ ม่วงประสิทธิ์ และ ศิริณา จิตต์จรัส. (2560). การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 15(2), 74-91.
- ปริญญา ศรีศิลป์. (2532). ภาพพจน์เทคโนโลยีการศึกษาไทยปัจจุบันในทัศนะของบุคลากรด้านเทคโนโลยีการศึกษาไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, สาขาโสตทัศนศึกษา.
- เป็รื่อง กิจรัตน์ภร. (2555). ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย: ที่มาและทางออก. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 3(2), 213-216.
- พาสนา จุลรัตน์. (2561). การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในยุค Thailand 4.0. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(2), 2363-2380.
- วาสนา จักรแก้ว, เกศสุดา สิทธิสันติกุล, สุรัชย์ กังวล และนิโรจน์ สิ้นณรงค์. (2563). นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสของประเทศไทยและต่างประเทศ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 15(3), 328-334.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *รายงานการประเมินการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- วชิราพร สุวรรณศรวล, มานิตย์ ไชยกิจ, ปราโมทย์ มากชู, และวิเชียร อารังโสตถิสกุล. (2556). รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา [ฉบับพิเศษ]. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*.

- อรรณณ นิ่มตลุง. (2552). การศึกษาแบบเรียนรวม: หนทางนำไปสู่การศึกษาเพื่อปวงชน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 1(2), 39-54.
- อัญชลี ศรีชมภู และ เปรมใจ วังศิริไพศาล. (2563). ความท้าทายในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กผู้พิการในเขตเมืองในประเทศไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 31(2), 150-167.
- Barrot, J.S., Llenares, I.I. and del Rosario, L.S. (2021). Students' online learning challenges during the pandemic and how they cope with them: The case of the Philippines. *Educ Inf Technol* 26, 7321–7338. Doi: 10.1007/s10639-021-10589-x.
- Duong Tam. (2021). *Pandemic enforces remote learning in 24 of Vietnam's 63 localities*. Retrieved November 12, 2021, from <https://e.vnexpress.net/news/news/pandemic-enforces-remote-learning-in-24-of-vietnam-s-63-localities-4359097.html>.
- Khanna, D. and Prasad, A. (2020). Problems Faced by Students and Teachers During Online Education Due to COVID-19 and How to Resolve Them. *2020 6th International Conference on Education and Technology (ICET)*, 2020, pp. 32-35. Doi: 10.1109/ICET51153.2020.9276625.
- Leli Efriana. (2021). Problems of Online Learning during Covid-19 Pandemic in EFL Classroom and the Solution. *Journal of English Language Teaching and Literature*, 2(1), 38-47.
- UNICEF. (2020). *40 million children miss out on early education in critical pre-school year due to COVID-19*. Retrieved November 12, 2021, from <https://www.unicef.org/vietnam/press-releases/40-million-children-miss-out-early-education-critical-pre-school-year-due-covid-19>.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved February 11, 2022, from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.